

Метод шести шляп помогает генерировать необычные идеи и решения. При этом в процессе работы задействовано сразу несколько видов мышления. Используя ее не только в профессиональной деятельности, но и в жизни, вы научитесь смотреть на возникшие проблемы с разных сторон, видеть общую картину.

Брейншторминг и в целом, метод может быть применен в любой области, связанной с интеллектуальным трудом. По мнению авторов книги «Теория и практика командообразования», данный подход может быть интересен руководителям высшего и среднего звена, маркетологам и сотрудникам креативных агентств, занимающимся созданием рекламы, разработкой и продвижением брендов.

Список использованных источников

1. Метод «Шесть шляп мышления» Эдварда де Боно [Электронный ресурс] – URL:<https://4brain.ru/blog/метод-шести-шляп-мышления/>
2. Идея на миллион: как провести эффективный мозговой штурм [Электронный ресурс] – URL:<https://trends.rbc.ru/trends/education/60acd3009a7947658cbd397f>
3. 6 правил эффективного креативного брейншторма [Электронный ресурс] – URL:<https://say-hi.me/kolonka/6-pravil-effektivnogo-kreativnogo-brejnshtorma.html>
4. Метод мозгового штурма [Электронный ресурс] – URL:https://ru.wikipedia.org/wiki/Метод_мозгового_штурма

ӘОЖ 712. 41.3

ЭТНОДИЗАЙН ҰЛТТЫҚ КҮНДЫЛЫҚТЫ САҚТАП ҚАЛУ ТОРЫ

Дамыс Жансая

zhansaia.damis18@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУнің 3 курс студенті,

Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – К.М. Бегімбай

Этнодизайн – Жер шарын мекендейтін түрлі халықтардың өзіне тән мәдениетін паш ететін қолөнеріне негізделген заманауи дизайн бағыты болып саналады. Ұлттық сана сезімнің күн санап артып келе жатқанын байқаймыз сол себепті де қазіргі күндегі 1-ші суретте көрсетілгендей этнодизайн туындыларына деген сұраныс артып келеді. Әсіресе, КСРО-ның ыдырыуы салдарынан тәуелсіздікке ие болған ұлттардың ең бірінші кезекте өзінің көне тарихы мен мәдениетін қайта жаңғыртуға құлшына кіріскендіктерінің куәсі болудамыз. Соңғы 30 жыл аралығында қазақ халқының да осы үрдісті басынан кешуі заңдылық болып табылады. Сондықтан болашақ дизайн салаларының мамандары ретінде бізге осы тарихи құбылысқа өз тараптарыңыздан үлес қосу міндеттеледі [1].

Сурет-1. Қазақтың ұлттық қолөнер бұйымдары

Қазақтың ұлттық киім үлгілері және қолөнер бұйымдарының қайталанбас түрлері этнодизайндық үлгіде жасалса, ал безендіру өнерінде де дизайнның әдіс-тәсілдері мен тәжірибесі кеңінен қолданылады.

Қазіргі таңда ұлттық этнодизайн да заман талабына сай өзіндік қолтаңбасы бар өнер ретінде дамуда. Қазақтың ұлттық киімдері туралы айтар болсақ, халқымыздың өмір тіршілігімен, дәстүрі мен әдет-ғұрпымен, философиясымен тығыз байланыста дамыды. Қазақтың ұлттық киімдерінің үлгісі, оның пішіні, түр-түсі, конструкциялық құрылымын үздіксіз жетілдіру көп ғасырлық тәжірибені басынан өткізді. Халық өзінің эстетикалық талаптарына, іс-әрекетіне тұрмысына, географиялық және климаттық ерекшелігіне сәйкес киім пішінін жасап, оны сақтап қалды. Сол себепті де қазіргі уақытта этнодизайн ұлттық құндылықты сақтап қалуда маңызы өте зор.

Зерттеудің тұжырымдамасы қазақтың дәстүрлі әйелдерінің құрылымын түсінумен анықталады костюм көп функциялы әлеуметтік-мәдени құбылыс ретінде. Әлеуметтік маңызы бар жүйе болып табылатын ұлттық киім терең символдық белгілер, осы мақалада жетілдіруге ықпал ететін сауатты дизайн үлгісі ретінде қарастырылады «Этнодизайн» пәнін оқу процесінде студент-дизайнерлердің дизайнерлік ойлауы мен кәсіби құзыреттілігі.

Этнодизайн бұйымдарының композициясын жобалау барысында сақтауды талап ететін көрсеткіштер: жазықтық, пропорция, форма мен мазмұн, уақыт, симметрия, ритм, статика мен динамика, перспектива, алтын қима, жоба идеясы, композициялық орталық, композицияның негізгі элементтері, композицияның қосалқы элементтері, интуиция мен талдау, контраст, қозғалыс, жаңашылдық, бейнелілік, тепе теңдік, тұтастық, композицияның пластикалығы т.б. болып анықталады[2].

Этнодизайнның бұйымдарының көркемдік ерекшеліктерін тануда көрсеткіштерін анықтаудың орны ерекше. Этнодизайн бейнелеу өнерінің бір саласы ретінде оның көркемдік ерекшеліктерін тану бағыттарын анықтауда бейнелеу ережелері мен заңдылықтарын анықтау бағытында ұлы суретшілер, дизайнерлер мен өнертанушылардың пікірлерінің маңызы арта түседі. Зерттеушілер дизайнерлер дизайнның жаңа моделін (жобасын), моделін жасаушылар мен өндірісшілер деп екі бағытта қарастырылады.

Дизайн ұғымы 1990 жылдарға дейін біздің елімізде көркемдік құрастыру ұғымымен байланысты қарастырылса, мұнан кейінгі жылдары ауқымы кеңейіп, жаңа модель жасау, оны өндіру іс-әрекеттерімен байланысты таныла бастады.

Дизайн түрлері сәулет, киім, көлік, жиһаз, транспорт, этнодизайн түрлері жайлы ақпараттармен көбейе түсуде. Этнодизайннан көркем бұйымдарды талдау дизайнмен бейнелеу өнеріне қатысты ұғымдар мен түсініктер, заңдылықтар мен ережелердің мәні түсінумен байланысты анықталады. Этникалық немесе тарихи костюм дәстүрін қолданудың көкейкестілігі, кәзіргі дизайнде кейде ой елегінен өткізу немесе кейде асығыс қабылданылуында болып табылады, бірақ бір ғана модалық бағытта ауқымды үлкен санды, әртүрлі шешім болуы мүмкін және дәстүрлі форма, шығармашылық қайта құрамдау өз кезегінде классикалық үлгі болып шығады.

Өткен дәуір бірдің есімізде пішу және сызық, үлкен стильдер туралы түсініктер қалдырды. Онсыз бүгінгі мода қалай болып шығатыны белгісіз болар еді. Бұл саналы деңгейдегі өткеннің көрінген образы, –деп көрсетеді ресей дизайнері И.Яльшева [3].

В.Юдашкин бұл коллекцияның тақырыбы халықтың өмірі мен мәдениетінен туады. Қазіргі көрнекті дизайнерлер бұл фактлерді мойындап, имидждік коллекциялар жасау барысында қолданумен қатар, өндірістік, коммерциялық ұтымды бұйымдарды жасау барысында басшылыққа алады.

Белгілі болғандай, «дизайндық ойлау адамның интуитивті түрде сезіну, үлгілерді тану, функционалды ғана емес, эмоционалды компонентті де алып жүретін идеяларды жасау». Маңызды позиция дизайндық ойлауды дамыту міндеті шығармашылық өнер мен дизайнды жүзеге асырумен айналысады. Білім алушылардың іс-әрекеті, оның ішінде халық шығармашылығы мен жаңашылдық ерекшеліктерін біріктіретін оқу іс-әрекеті дизайндағы тәсілдер 2-ші суретте көрсетілгендей, яғни этнодизайнды жүзеге асыру болып табылады.

Сурет-2. Келін және жеңгелердің киімдері

Этномәдени мотивтердің «жандануы» арқылы халықтың материалдық және рухани мәдениетінің кодтарын қабылдауды тереңдетуге ықпал етеді. Ал заттың мәнін түсіну жаңа перспективаларды ашып, идеяны жүзеге асыру үшін қажет. Объектінің тек сыртқы емес, ішкі шындығын жобалау, яғни оның мәні формаға басқа дыбыс береді. Сондықтан 3-ші суретте көрсетілгендей «жобалау процесінде де ғылыми форманы толықтыру үшін (социологиялық, болжамды) және символдық-ассоциативті әдістерді қолдану керек. Қарапайым сөзбен айтар болсақ, жобалау кезінде де ұлттық құндылықтың негізін мүлдем естен шығармауымыз керек.

Сурет-3. Ана болған келіннің киімі

Технократия мен қазіргі өмірдің бірігу процестеріне балама ретінде, этнодизайн халық мәдениетінің бірегейлігін сақтауға ұмтылумен анықталады.

Этнодизайн, ол өмір салтының ерекшеліктерімен жіңішке жіптермен өріп, түр-түрін көрсетеді. Яғни көшпенділер әлемінің суретінің қазіргі көрсеткіші. Сонымен қатар табиғи және әлеуметтік-экономикалық бейімделу жағдайлары, халық костюмі көшпелі өмірдің бейнесін және халықтың санасын бейнелеп, үлгі етті. Бұл үйлесімді бейнелі және көркемдік компоненттері жүйе бір идея мен мақсат төңірегінде топтастырылды. Дәстүрлі киім көшпелілердің өмір салты жүйесімен органикалық бірлігі, өмір ұғымы күнделікті практикалық әрекеттер мен мәдениет саласын біріктіретін орта болып табылады.

Төтенше континенттік климаттық жағдайлар Орталық Азия мен Қазақстан аймағының

аймақтары, табиғи ресурстарының бірегейлігі, шаруашылық құрылымы, өндіргіш күштердің даму деңгейі, көрші халықтармен тарихи-мәдени байланыстары болды қазақ әйелдер костюмінің конструктивті және композициялық шешіміне терең әсер етті. Бұл көшпелі мәдениет құбылысы композицияның мақсатқа сай қарапайымдылығымен, ұтымдылығымен, бейнелеу және көркемдік форманың өзіндік ерекшелігі және орындаушылық шеберлігінің жоғары деңгейі[4].

Ұзақ жолдан өткен дамыту және жетілдіру, әйелдер ұлттық киімінің баға жетпес бірегей мәдени ескерткіші болып табылады костюмнің «одақ» деген философиялық анықтамасын толық қамтитын Ұлы дала көшпелілері пайдалы, жақсы және эстетикалық құндылық». Ұлттық киімнің дизайнына сәйкес жүзеге асырылатын көшпенділердің өзін-өзі тануы мен менталитетінің негізінде жатқан негізгі құндылықтар мен көзқарастар, сонымен қатар қазақ халқы үлкен құрметпен қараған әйелдердің әлеуметтік жағдайын есепке ала отырып жасалынады.

Дәстүрлі тұтыну және сәндік бұйымдарын жасайтын ұсақ өндіріс ретінде ресми сөздіктерде сипатталады. Қолөнершілер негізінен табиғи шикізаттарды пайдаланып, қарапайым еңбек құралдарының көмегімен көркем композицияның шешімімен тұрмысқа қажетті мүліктер, музыкалық аспаптар, қару-жарак, құрал-саймандар жасайды. Әрбір қолөнер туындысы 4-ші суретте көрсетілгендей өз заманының материалдық мәдениетінің үлгісі және халық талғамының, әлеуметтік қоғамдық жағдайының, діни сенімінің, салт-дәстүрінің нақтылы көрінісі болып табылады.

Сурет-4. Естелік қолөнер бұйымдары

Қолөнер туындылары мейлі кезкелген бұйым, мейлі көрнекілік зат болсын, ежелгі тарих пен өмір салтынан сыр шертіп тұрады.

Қазақстанда көшпелі шаруашылықтың қажетіне сай қолөнершілер мал шаруашылығына керекті желі, шылбыр, ноқта, бұршақ, жүген, құрық, бұғалық, тұсау, өре, шідер, кісен, қада, ер-тұрмандар жасаумен шұғылданды. Олар құмнан, тастан, саздан құмыра, көзе, ыдыс-аяқ; мүйізден, сүйектен, мал мен аң терісінен, ағаштан әшекейленген нақышты дүние-мүлік, домбыра, қобыз, сыбызғы, шаңқобыз сияқты музыка аспаптарын; темірден, мыстан қылыш, найза, қанжар, айбалта, күрзі секілді құрал, қару жасады. Қазақ халқының қолөнерінде киіз үй жабдықтарын, ағаш төсек жасау, түйін тую, ши орау, кесте тігу, өрмек тоқу, киіз басу, сондай-ақ моншақ, білезік, сақина, сырға, алқа, шолпы сияқты зергерлік бұйымдар жасау кең дамыды.

Қазақ халқының көшпелі және отырықшы мәдени жағдайына өтуіне орай күнделікті тұрмыста пайдала нылған ағаштан жасалған үй іші жи һаздары мен ыдыстары да соған бейімделіп жасалған. Ағаштан жасалған үй ішінің жиһаздарына мыналар кіреді: «ағаш төсек», «ағаш жастық», «жүкаяқ», «кебеже», «адалбақан», және т.б. Қазақ арасында он саусағынан өнер тамған, қолөнердің сан саласын жақсы меңгерген шеберлер аз болмаған.

Осылайша шеберлер қолөнердің бірнеше саласын игерудің нәтижесінде бірігіп, үй бұйымдарының сан алуан түрін аса көркем етіп шығарған. Бұлардың барлығы тек әсем ғана емес өте берік әрі тұтынуға, көшіп қонуға өте ыңғайлы етіп жасалатын болған. Сондай бір ерекше ағаштан жасалған үй бұйымдарының бірі ол адалбақан [5]. Адалбақанның 5-ші суретте көрсетілгендей ағаштан жасалатын ішкі беттеріне ою-өрнек жүргізіліп, көркемделетін болған. Бұл жерде қолданылатын ою өрнектердің де өзіндік мәні болған.

Сурет-5. Адалбақан

Адалбақан XIX-XX ғасырға тән ағаштан жасалған. Адалбақан төрт бөліктерден тұрады, тоғыз темір ілгіштері бар, ілгіштері өрнектеліп жасалған бойы 226 см, ені 13 см.

Этнографиялық орталыққа 2010 жылы «Этнодизайн Қазақ–2030» ЖШСнің директоры, профессор Аманжол Найманбайдан сыйға алынған болатын. Қолөнер қазақ халқының қоғамдық және рухани өмірінде әрқашан елеулі орын алатындығы тарихтан белгілі. Дәстүрлі қазақтың қолөнері өзіне ғасырлар бойы ұрпақтардың рухани тәжірибиесін сіңірді. Атап айту керек қазақтың дәстүрлі қолөнер шеберлігі өте бай және ол халықтың ғасырлар бойғы тарихи тәжірибиесін бейнелеп келеді. Қорыта айтқанда қазақ өнері – адамның ішкі дүниесінің, оның рухани құндылығы жоғары болуының терең көрінісі. Қазақ халқының қолөнері оның тарихимәдени және рухани даму кезеңдерінің өзіндік өлшемі болып табылады. Тұтастай алғанда қазақ халқының өнері мен мәдениеті ұзақ тарихи даму нәтижесінде қазіргі биіктен көрінуде[6].

Мәдени-ағарту қызметі – ұлттық ойлаудың жоғары мәдениетінің көрінісі. Сонымен бірге әзірленген бейнелер көбеюге негізделген мәдениетті сақтау қызметін атқарды ұлттың генетикалық коды. Рухани және практикалық мұраны жинақтаудың өзіндік тәсілі ретінде адамдар, дәстүрлі костюм бір адамның өмір тәжірибесінің тар уақыттық және кеңістіктік шеңберін кеңейтті жеке дара және оған көптеген ұрпақтардың баға жетпес шеберлігін сыйлады. Этникалық жадының бір түрі бола отырып, ол салт-дәстүрдің сақталуы мен берілуін қамтамасыз етіп, сол арқылы халықтың бірлігіне үлес қосты.

Бұл«Қазақ мәдениетінде «мұғалім–оқушы» («ұстаз– шәкірт») ақпаратты мақсатты берудің өзіндік жүйесі бар». Әлемнің үйлесімді және тұтас білім тәжірибесінің іске асуы кең, кең костюм киген, ақ бас киім киген (кимешек) егде жастағы әйел, яғниәженің бейнесі зергерлік бұйымдардың және түстердің жарқын палитрасының болмауы. Әже зиялылардың қамқоршысы саналдықазақ әйелдерінің ұрпақтары арасындағы сабақтастық.

Әрине басқа дасалалар сияқты этнодизайнның дамуы үшін этнодизайнерлердің алар орыны мен еңбегі ерекше. Этнодизайнер болу, тек дизайнер болу ғана емес тарихшы және ұлт танушы болғанмен тең деуге де болады. Этнодизайнер Аманжол Найманбайдың ойымен бөлісе кетейік.

«Көшпенділер» фильміне 162 киіз үй жасап бердім. 2002 Францияға «Қазақ ауылы» деген атпен 10 киіз үй алып бардым. Сосын Президентімізге 2004 жылы «Ақ орда» тігіп апардым. Бір жылдан кейін Елбасының тапсырмасы бойынша Мәскеуге В. Путинге Ресейдегі Қазақстан жылдарына байланысты 2 жеті қанатты киіз үй жасадым. Оның

біріншісін бүгінгі заманға сай етіп, екіншісін антиквар ретінде ескі бұйымдардан жасақтадық» – деп сыр шертеді танымал шебер Аманжол Найманбай [6].

«Өнер әрқашанда өркендеп, өрістеп отыруы тиіс қой. Киіз үйге де жаңаша жан бітіріп, жаңа дизайндық үлгімен әр беріп жарақтаймыз. Бұрын мұражайды біз мүлгіген, қозғалыссыз, жансыз дүние деп қабылдайтынбыз. Ал шын мәнінде мұражай – бұл өзгеше ғылым, бұл тарих, мәдениет ошағы, үлкен өнер. Экспонаттарды халыққа түсінікті етіп жеткізу үшін өнер керек. Егер ол тақырыпты ашып тұрмаса, онда көрме сияқты боп қалады. Ал көрме мен мұражайдың екеуі екі түрлі дүние ғой. Көрме уақытша қойылады. Ал мұражай ғасырларға лайықталып жасалады. Мұражай үнсіздікті қалайтын өзгеше әлем. Онда ерекше рухи әлем бар... Өнердің өзінің де арзан жағы, күрделі жағы бар ғой. Әдебиетте оқырман болмаса, ол өлі дүние. Мәселен рок, поп музыканы қиқулатып жүріп жұлдыз боп кететіндер бар. Ал нағыз саф алтын осылардың көлеңкесінде қалып қояды. Сол сияқты мұражай саласындағы суретшілердің еңбегі де ескерусіз қалып кететіндігі өкінішті.»

Суретші-педагог А.А.Дейнека «...бейнелеу өнерінің кез келген түрінің шығармалары сияқты, кескіндеме де күні бұрын ойластырылады»,–деп есептейді. Бұл жерде суретші болашақ картинаның құрылымы мен түсі, орындалу техникасы жайында жоспарлауды, оны ой елегінен өткізу қажеттігін көрсетеді. Бұл сынды шығармашылық ой дизайн өнеріне де тән екендігін тануға болады. Этнодизайнерлік жобалау үшін алдынала жобалау қажеттігін көрсетеді. Жобалаудың нәтижелі болуы жоспарлы түрдегі жұмыстың сапалық көрсеткіші екенін білдіреді.

Швейцария суретшісі фердинанд Ходлер (1853-1913) «Түс затты сипаттайды және дифференциялайды, ол тіпті безендіру ұтымдылығымен көрінеді. Бояудың ғажаптығы бәрінен бұрын оның аккордтарында, бірғана түстің нюанстарының қайталануында»,–деп анықтаған[7].

Бұл анықтама бізге этнодизайн бұйымдарының мәнін ашудағы түстің ролін айқындай түседі. Этнодизайн бұйымдарының түсі тұтыну қажеттігі мен сұранысынан бастау алады. Түс бұйымның образын ашуға қызмет етеді. Түстің байлығы оның аккордтары мен нюанстары байлығымен сипатталады.

Қорыта келе айтарымыз – этнодизайн тек дизайн саласы ғана емес, бұл ұлттық сана сезімді, ұлтық болмысты және ұлттық тұрмыс тіршілікті оятудың көзі. Әр заттың көнеріп кетуі мен өзіндік құндылығын жоғалтып алмауы үшін беткі жағына сүзгі әрі қорғаныс ретінде тор орнатылатындығы сияқты, көнерген мәдениет пен ұлттық құндылықты сақтап қалу торы ретінде этнодизайнды айта аламыз.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Бегімбай К.М. Этнодизайн. Монография. – Нұр-Сұлтан, R&D, 2020.– 148 б.
2. Ералин Қ.Е. Этнодизайн. Оқу құралы.–Түркістан, 2014.–102 б.
3. Нұржасарова М.А. Теоретические и методологические принципы проектирование современной одежды на основе традиционного казахского костюма. // дисс. на соискание ученой степени канд. технич. наук, – Москва: НИД, 2006. – 311 с.
4. Кочухова Е. Факультет қабылдаған академиялық мамандық // Вопросы образования / Білім беруЗерттеулер. – Москва: НИД, 2020. № 2. – С. 278–302.

ӘОЖ 74.01/09

ФОТОСУРЕТТЕГІ ЖАРЫҚ ЖӘНЕ КӨЛЕҢКЕ

Дамыс Жансая

zhansaia.damis18@mail.ru

Л.Н. Гумилев ат. ЕҰУнің 3 курс студенті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Г.Б. Рахимжанова